

DANUTA BIEŃKOWSKA, POLSKI STYL BIBLIJNY, Łódź 2002, s. 160.

Książka D. Bieńkowskiej jest cenną i niezwykle pożyteczną publikacją. Prowadzone od wielu lat przez różnych badaczy badania nad językiem i stylem przekładów Pisma świętego uległy w ostatnim czasie znacznemu zintensyfikowaniu. Jednym z czynników ożywiających zainteresowanie tą problematyką było 400-lecie ukazania się *Biblii* (1599 r.) w przekładzie ks. Jakuba Wujka. Innym, równie ważnym powodem zwrócenia uwagi badaczy na język biblijny są nowe przekłady *Pisma św.* (katolickie, protestanckie, ekumeniczne), których wspólną właściwością jest dość radykalne odchodzenie od tradycyjnego stylu biblijnego. Uznając, że „liczba istniejących już opracowań pozwala na podjęcie próby opisanie polskiego stylu biblijnego – jego ukształtowania się, postaci oraz ewolucji” – Bieńkowska podjęła się bardzo wartościowego (zwłaszcza dla badaczy polskiego stylu biblijnego) przedsięwzięcia, a mianowicie „zebrania i uporządkowania wiedzy dotyczącej językowostylistycznych zagadnień polskich przekładów biblijnych rozproszonej w obfitej literaturze” (*Przedmowa*).

Autorka rozpoczyna od ustaleń terminologicznych. Wyodrębnia pierwotny, oryginalny **styl biblijny**, który wyznaczają *Septuaginta* i *Wulgata*. Jego konkretyzacją w przekładach *Biblii* na języki narodowe są etniczne style biblijne, do których należy **polSKI styl biblijny**. Wykorzystując koncepcję konkretyzacji języka (koncepcja T. Skubalanki) autorka w sposób przekonujący przedstawia miejsce polskiego stylu biblijnego w klasyfikacji odmian stylowych polskiego języka narodowego, pokazując relacje między **polSKIM stylem biblijnym** i **jednostkowym stylem biblijnym** (styl konkretnych tłumaczeń) i traktując **polSKI styl biblijny** jako konkretyzację **stylu religijnego** (s. 11).

Pocztki polskiego stylu biblijnego datuje Bieńkowska na okres średniowiecza i pierwszej połowy XVI w. Powstające w drugiej połowie XVI w. translacje tak katolickie, jak i innowiercze odwoływały się już do tradycji przekładów biblijnych. Autorka charakteryzuje następnie polski styl biblijny (rozdziały 3-4, s.19-31), omawiając jego językowe wykładniki oraz pozajęzykowe czynniki wyznaczające kształt stylu biblijnego. Do najważniejszych stylotwórczych czynników zalicza: sięganie do wspólnego, oryginalnego stylu biblijnego, wybór metody i techniki przekładu (stopień wierności wobec oryginału) oraz wzajemne oddziaływanie wypowiedzi biblijnych na siebie (nawiązywanie lub zrywanie z tradycją tłumaczeniową). W rozdziale 5. (s. 34-41) podejmuje autorka problem wartości stylistycznej polszczyzny przekładowej. Już w dobie staropolskiej ścierały się dwa modele

stylistyczne w translacjach biblijnych – model zachowawczy, opowiadający się za polszczyzną literacką (tzw. styl wysoki) oraz model nowatorski, otwarty na polszczyznę potoczną (tzw. styl niski). Wybór odmiany stylowej polszczyzny stał się poważnym dylematem dla współczesnych tłumaczy Pisma świętego. Jaka ma być stylistyczna jakość współczesnej polszczyzny biblijnej – literacka, książkowa (motywowana specyfiką tekstu natchnionego) czy potoczna (motywowana potrzebą komunikatywności tekstu)?

Najwięcej miejsca poświęca Bieńkowska leksykalnym i frazeologicznym cechom polskiego stylu biblijnego (rozdział 6, s. 42-112), omawiając takie zagadnienia szczegółowe jak: słownictwo apelatywne, słownictwo religijne, semityzmy leksykalne, semityzmy znaczeniowe, nazwy własne, a także frazeologizmy i stałe formuły językowe. Jak słusznie zauważa Bieńkowska, leksyka jest „najbardziej wyrazistą płaszczyzną odzwierciedlającą postać (nacechowanie) stylistyczną polszczyzny biblijnej oraz dokonujących się w tym zakresie przeobrażeń” (s.42). Zarówno w historycznych, jak i współczesnych przekładach odnaleźć można pewien kanon leksyki wspólnej, obligatoryjnej (biblizmy leksykalne), jak też listę wyrazów różnych, fakultatywnych, których użycie zależne było od świadomego wyboru autora przekładu. Obecność leksyki wspólnej w XX-wiecznych translacjach jest wyrazem zależności, albo raczej wierności wobec tradycji. Cechą nowszych przekładów jest daleko idące uwspółcześnianie leksyki stylu biblijnego, przy czym źródłem innowacji są przede wszystkim współczesne słownictwo wspólnodmianowe z rejestru neutralnego oraz polszczyzna urzędowo-kancelaryjna i retoryczno-urzędowa. Przykładem tego typu modernizacji języka biblijnego jest ekumeniczny przekład *Ewangelii św. Mateusza* (1997r.).

Wyrodnikiem stylu biblijnego są też semityzmy leksykalne i znaczeniowe (symbole, alegorie i metafory biblijne). Do typowych semityzmów leksykalnych występujących w *Nowym Testamencie* należą: *abba, alleluja, amen, effethah, gehenna, hosanna, manna, maranatha, pascha, rabbi, szabat*. Występowanie semityzmów znaczeniowych jako właściwość języka polszczyzny biblijnej „może wynikać i być odzwierciedleniem charakterystycznego dla języków semickich sposobu posługiwania się symbolami, gdyż aramejski i hebrajski to języki o konkretnym, nie zaś abstrakcyjnym sposobie myślenia i wyrażania się” (s.73). Metaforyczne wyrazy i związki wyrazowe funkcjonujące w tekście biblijnym zaprezentowane zostały w książce na przykładzie leksyki metaforycznej związanej z nazwami części ciała ludzkiego (*ciało, oko, ręka, palec, serce, ucho*).

Wyrazistą cechą języka biblijnego są charakterystyczne związki wyrazowe (frazeologizmy). Autorka wymienia frazeologizmy typowe dla stylu biblijnego

doby staro- i średniopolskiej, podkreślając, że część frazeologizmów już w translacjach XVI-wiecznych ma niejednorodną postać. Niektóre frazeologizmy nawet w obrębie jednego przekładu różnią się „składem leksykalnym, formami gramatycznymi składników oraz ich schematem składniowym” (s.99). Jednak najwięcej zmian zaobserwować można we współczesnych translacjach, w których usuwa się nie tylko niezrozumiałe hebraizmy i konstrukcje tautologiczne (np. *śmiercią umrze, odpowiadając rzekł*), ale nawet modyfikuje takie frazeologizmy, które są mocno utrwalone w polszczyźnie ogólnej. „Od utartych, zgodnych z tradycją przekładów biblijnych frazeologizmów – pisze D. Bieńkowska – najczęściej i najgłębiej odstępują autorzy tzw. dynamicznego tłumaczenia *Nowego Testamentu*, zmieniając nawet postać takich, zaliczanych do nacechowanych biblijnie w stylizowanych tekstach literackich, zwrotów, jak *zaprawdę, powiadam wam; w one dni na zapewniam was, doprawdy mówię wam; wtedy właśnie, pewnego dnia, w tym czasie*” (s.104).

W rozdziale 7. (s. 113-123) charakteryzuje autorka składniowe cechy polskiego stylu biblijnego, do których należą: inwersyjny, postpozycyjny szyk zaimków dzierżawczych, częste użycie spójników parataktycznych *a, i*, konstrukcje imiesłowowe, rodzaj przydawki rzeczownika (przymiotnikowa lub dopełniaczowa) oraz paraleliczno-prozodyczny tok składniowy. Wreszcie w rozdziale 8. (s. 124-139) prezentuje Bieńkowska figuratywno-stylistyczne i kompozycyjne cechy tego stylu, zwracając szczególną uwagę na wartości artystyczne związane z wersyfikacją hebrajską (rytm członowy, rytm metryczny, podział na wersety i stychy).

Polski styl biblijny wykazuje wyraźną ewolucyjność, zmienność. Zadaniem Bieńkowskiej w dziejach tego stylu należy wyróżnić dwa okresy: tradycyjny oraz współczesny. Oceniając dokonujące się we współczesnych translacjach zmiany w zakresie środków językowych, Bieńkowska dodaje, że „współczesne polskie tłumaczenia Pisma Świętego są nowatorskie, nie zaś awangardowe, zmiany dokonują się w obrębie tradycji, wzorca. Tym samym mamy do czynienia tylko z przekształcaniem się, ewolucją, rozwojem tej odmiany stylowej” (s. 142).

Chociaż w świetle dotychczasowego stanu badań trudno pokusić się o precyzyjne ustalenie skali zmian dokonywanych we współczesnych translacjach biblijnych, sądzę, że w ewolucji polskiego stylu biblijnego należałoby wyodrębnić trzy okresy. Okres pierwszy, tradycyjny podtrzymywały przez wieki katolicka *Biblia* (1599r.) w tłumaczeniu J. Wujka i protestancka *Biblia gdańska* (1632r.). Okres drugi obejmuje współczesne przekłady pozostające w kręgu „tradycji Wujkowej” lub „tradycji *Biblii gdańskiej*”. Do najważniejszych osiągnięć należą tutaj: katolicka *Biblia Tysiąclecia* (1965r.) oraz protestancka *Biblia. Nowy przekład* (1975r.).

Autorzy powstających w tym okresie translacji dążyli do tego, by myśl biblijną wyrazić językiem zrozumiałym dla współczesnego odbiorcy. Uwspółcześniano więc język, ale nie zatracano tradycyjnego stylu biblijnego. Ostrożna, rozważna modernizacja polegała przede wszystkim na eliminowaniu niektórych archaizmów leksykalnych i gramatycznych oraz niektórych mniej zrozumiałych semizmów. Konsekwentnie natomiast podtrzymywano biblijne słownictwo, frazeologię, metaforykę i inne wyznaczniki stylu biblijnego. Okres trzeci w dziejach stylu wyznaczają nowe translacje z lat dziewięćdziesiątych XX w. – tzw. dynamiczny przekład *Nowego Testamentu* (1991 r.) ekumeniczny przekład *Ewangelii św. Mateusza* (1997 r.) i *Ewangelii św. Marka* (1997 r.) oraz *Biblia Warszawsko-Praska* w tłumaczeniu ks. K. Romaniuka (1997 r.).

Początek lat 90. XX w. stanowi wyraźną cezurę w dziejach polskiego stylu biblijnego ze względu na zdecydowanie odmienny (w porównaniu z okresem wcześniejszym) charakter zmian dokonywanych w zakresie środków językowych w przekładach biblijnych. Moim zdaniem zmiany te nie mają charakteru nowatorskiego. Są raczej nieudanymi próbami odchodzenia od tradycyjnego stylu biblijnego i wątpliwej jakości próbą stworzenia nowego stylu wypowiedzi biblijnej.

BOŻENA MATUSZCZYK

MACIEJ ZIELIŃSKI, WYKŁADNIA PRAWA. ZASADY, REGULY, WSKAZÓWKI, Warszawa 2002, 333 s.;

HANNA JADACKA, PORADNIK JĘZYKOWY DLA PRAWNIKÓW, Warszawa 2002, 174 s.

MIROSLAW KOROLKO, RETORYKA I ERYSTYKA DLA PRAWNIKÓW, Warszawa 2001, 224 s.;

Ostatnio ukazały się trzy ważne, wzajemnie dopełniające się publikacje dotyczące wypowiedzi prawnych: Macieja Zielińskiego, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*; Hanny Jadackiej, *Poradnik językowy dla prawników* oraz Mirosława Korolki, *Retoryka i erystyka dla prawników*. Wszystkie napisane są przez doświadczonych badaczy, wszystkie adresowane są nie tylko do studentów prawa i praktyków stosujących prawo, ale także do nieprawników, którzy zainteresowani są rozumieniem tekstów prawnych, kulturą języka prawnego oraz sztuką przekonywania za pomocą żywego słowa.